

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 23	Str. 71-86	Osijek, 2007.
	Primljeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 16. svibnja 2007.		

UDK: 94(497.5Virovitica)''1861''
27-726.2Strossmayer,J.J.:322

Pregledni rad

ATTILA ČOKOLIĆ*
MIRO GARDAŠ**

ZAKLJUČCI SKUPŠTINE VIROVITIČKE ŽUPANIJE OD 12. VELJAČE I 11. OŽUJKA 1861. GODINE

U radu autori prvo daju pregled političko-povijesnih zbivanja u austrijskoj carevini od prijeloma XIX. stoljeća do 1861. godine, s osvrtom na događanja u europskom kontekstu.

Biskup bosanski i đakovačko-srijemski, Josip Juraj Strossmayer 5. je siječnja 1861. godine imenovan velikim županom Virovitičke županije. Instalacija Strossmayera za velikog župana Virovitičke županije obavljena je u Osijeku 11. veljače 1861. Autori u radu obrađuju zaključke sa sjednice županijske skupštine koja je održana 12. veljače 1861., na kojoj je, osim što je izabrano županijsko činovništvo, bilo govora i o jedinstvu i integritetu trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te o obnovi "starog ustava". Glede "otpuštanja" Međimurja kao dijela Varaždinske županije u ugarsku županiju zaladsku, Virovitička je županija zahtijevala od bana da proglasi taj zaključak nezakonitim i neustavnim i da se spriječi odcjepljenje do saborskog rješenja. Jedan je od zaključaka bio i da se Dalmacija i Istra sa svim kvarnerskim otocima te dio donje Štajerske iz zagorske županije povrate u trojednu kraljevinu, kamo i pripadaju, a što je izraženo kroz predstavku službeno upućenu samom kralju.

Nakon zasjedanja skupštine Virovitičke županije 11. ožujka 1861., doneseni su ponovno zaključci, među kojima je najvažnije da je izraženo nezadovoljstvo što na Hrvatski sabor nisu pozvane Vojna krajina i Dalmacija te da se u svezi s tim učini predstavka na kralja. Ujedno je dan prijedlog da kralj osobno otvori zasjedanje Sabora i da se u Zagrebu okruni za kralja trojedne kraljevine. Postavljen je i zahtjev ugarskom saboru da prizna neovisnost i suverenitet trojedne kraljevine i ravnopravnost krune Zvonimirove i krune sv. Stjepana.

Na kraju se donose komentari političkih prijedloga (zaključaka) i vizionarska stremjenja skupštine Virovitičke županije pod vodstvom velikog župana biskupa Strossmayera u njegovu jednogodišnjem vodstvu Virovitičke županije.

Ključne riječi: Josip Juraj Strossmayer, veliki župan, Virovitička županija, skupština Virovitičke županije, zaključci skupštine.

*Attila Čokolić, odvjetnik, 31000, Osijek, Europska avenija 6

**doc. dr. sc. Miro Gardaš, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 31000 Osijek, Radićeva 13

1.1. Uvod

Oko početka 1861. godine bilo je vrijeme ponovnog uspostavljanja parlamentarizma u austrijskoj carevini.

Hrvatski vojni angažman u Ugarskoj 1848./49. za korist zajedničke krune i lojalnost dinastiji nije Slavoniji i Hrvatskoj donio povoljniji politički položaj od ostalih zemalja u carevini poslije završetka ugarske revolucije.¹ Silvestarskim patentom od 31. XII. 1851. stavljen je izvan snage Oktroirani ustav od 4. III. 1849. g., koji faktički nikada nije ni zaživio. Silvestarskim je patentom austrijska monarhija postala strogo centralizirana i jedinstvena država kojom je vladao apsolutistički monarh.² Taj je apsolutizam u Hrvatskoj i Slavoniji ostao zapamćen kao Bachov apsolutizam, po svom ključnom nositelju, po ministru unutrašnjih poslova Aleksandru Bachu. U istoj je vladi ministar pravosuđa bio Antun Schmerling, a grof Leo Thun ministar bogoštovlja i nastave. Sva su trojica bila, kako ističe Ferdo Šišić, glavni reprezentanti trećeg austrijskog apsolutizma u posljednjih sto godina.³ Bitkom kod Solferina, 24. VI. 1859. g., u kojoj je austrijska vojska žestoko poražena, uzdrmao se i apsolutistički režim carstva. Apsolutizam kao oblik uređenja države ostao je na snazi u Hrvatskoj i Slavoniji sve do 12. VII. 1860. g., kada u Zagreb dolazi general Josip barun Šokčević, koji je imenovan banom na prijedlog biskupa J. J. Strossmayera, te vraća narodni, hrvatski jezik u urede.⁴ Tim je činom stvarno apsolutizam u Hrvatskoj i Slavoniji ukinut.⁵

Posljednjih šezdeset godina Europa je bila u velikim previranjima koja su rezultirala najznačajnijom promjenom, izmjenom vladajućih klasa. Ta je epoha otpočela velikom francuskom Buržoaskom revolucijom 1789. da bi se osobito odrazila u Europi na prijelomu stoljeća, u vrijeme napoleonskih ratova, kada novoosnovane državne tvorevine zadiru u hrvatski državni korpus. Tim je događajima nepovratno uzdrmana socijalna struktura Europe koja je trajala nepromijenjena još od razvijenog srednjeg vijeka. Nakon privremenog smirivanja stanja u Europi, padom Napoleona i uspostavom starih vladavina na hrvatsko-slavonskim prostorima, došla je revolucionarna 1848. godina koja je

¹ Taylor, A. J. P., Habsburška Monarhija 1809. – 1918., Zagreb, 1990., str. 107.

² Beuc, I., Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Zagreb, 1985., str. 265.

³ Šišić, F., Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb, 1962., str. 430.

⁴ Brooks Tomljanovich, W., Biskup Josip Juraj Strossmayer: Nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj, Zagreb, 2001., str. 91.

Dana 5. prosinca 1860. hrvatski je postao službenim jezikom, a istoga je dana osnovan i Dikasterij za Hrvatsku i Slavoniju.

⁵ Horvat, J., Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1936., str. 222.

gotovo u cijeloj Europi bila jednako burna. Možda je to i zadnji odbljesak velike Francuske revolucije koji je ostavio najsnažniji pečat u hrvatskim zemljama, a i šire u Srednjoj Europi.

Ipak, ne treba smetnuti s uma ni reforme u austrijskoj carevini koje su otpočele još mnogo ranije, u vrijeme vladavina Marije Terezije (vladala od 1740. do 1780.) i Josipa II. (vladao od 1780. do 1790.). Marija Terezija uspostavila je centralističku vladavinu čija je okosnica postao bečki dvor. On se oslanjao na razvijeni birokratski sustav koji je bio novost u organizaciji državne uprave.⁶ Birokratski sustav i centralizaciju nastavio je usavršavati i Josip II. dok su njegovi nasljednici dio reformi odbacili (npr. one koje su se odnosile na bolji položaj seljaštva) i vratili se na raniji sustav, ali su zadržali centralizaciju i birokratsku strukturu državne uprave, koja je centralizaciju činila mnogo čvršćom.

Apsolutističko-centralistička vladavina uz manje izmjene ostala je kao oblik vladavine i način vladanja u Habsburškoj Monarhiji sve do već spomenutih značajki uspostave ponovnog parlamentarizma u Monarhiji iz godine 1861.

2.1. Josip Juraj Strossmayer – veliki župan Virovitičke županije

Uspostavom ustavnog poretka u Hrvatskoj i Slavoniji, vraćanjem županij-skog organizacijskog sustava u državnu upravu kakav je bio 1848., pojavila se potreba određenja čelnih osoba na tim visokim mjestima. Prema teritorijalnoj političkoj organizaciji, županijskom ustrojstvu⁷ u Hrvatskoj i Slavoniji 1861., postojale su sljedeće županije:

⁶ Taylor, A. J. P., Habsburška..., str. 21.

⁷ Nova organizacija uprave u Hrvatskoj i Slavoniji s pripadajućim primorjem, gradom Rijekom i njegovim kotarom ima svoje ishodište u naredbi Ministarstva unutarnjih poslova u Beču od 12. VI. 1850. o ustrojenju političkih upravnih vlasti u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.

Vidjeti u: Beuc, I., Povijest institucija..., str. 258.

Prema toj novoj upravnoj organizaciji Hrvatske i Slavonije od 12. VI. 1850., teritorij krunovine bio je podijeljen na šest županija, i to: Zagrebačku, Varaždinsku, Križevačku, Riječku, Osječku i Požešku. Prema toj podjeli, broj županija ostao je isti, ali uz niz promjena. Još je 18. XI. 1849. uređena Srpska vojvodina s Temišvarom kao glavnim gradom pa je s njom bio združen dio Srijemske županije (Iločki i Rumski kotar), tako da u novoj upravnoj organizaciji nije više postojala Srijemska županija. Virovitička županija promijenila je naziv pa je postala Osječka županija, kojoj je bio združen preostali teritorij bivše Srijemske županije. Osnovana je nova Županija riječka, koja nije postojala 1848. g., a sada je obuhvatila Bakar i Delnice s njihovim zaledem. Varaždinska se županija povećala teritorijalno s Medimurjem, izuzevši općinu Legrad, koja je bila utjelovljena u Križevačku županiju.

Vidjeti u: Beuc, I., Povijest institucija..., str. 263.

Zagrebačka, sa sjedištem u gradu Zagrebu;
Varaždinska, sa sjedištem u gradu Varaždinu;
Križevačka, sa sjedištem u gradu Križevcima;
Riječka, sa sjedištem u gradu Rijeci;
Požeška, sa sjedištem u gradu Požegi;
Virovitička, sa sjedištem u gradu Osijeku;
Srijemska, sa sjedištem u gradu Vukovaru.

Kako je Ivan Mažuranić imenovan predsjednikom Dvorskog dikasterija 29. prosinca 1860. g., slijedila je odluka o imenovanjima velikih župana za svih sedam županija. Dana 5. siječnja 1861. velikim županima određeni su Ivan pl. Kukuljević za Zagrebačku županiju; Ivan Nepomuk grof Erdödy za Varaždinsku županiju; Ljudevit pl. Vukotinović za Križevačku županiju; Bartol vitez Smaić za Riječku županiju; grof Julije Janković za Požešku županiju; biskup Josip Juraj Strossmayer za Virovitičku županiju i grof Petar Pejačević za Srijemsku županiju.⁸

Zahtjev za restauracijom županija, slobodnih kotara, slobodnih i kraljevskih gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih općina car je odobrio 16. siječnja 1861. Prema tom zahtjevu, Namjesničkom vijeću na čelu s banom (u konačnici Hrvatskom dvorskom dikasteriju) bilo je podređeno sedam županija: Zagrebačka sa svojim tadašnjim granicama, osim onih područja koja je poslije 1848. dobila od Križevačke i Požeške županije; Križevačka s granicama iz 1848.; Varaždinska sa svojim teritorijem iz 1848. bez naknadno dobivenih krajeva od Križevačke županije; Riječka; Požeška; Virovitička (kojoj je ponovno vraćeno staro – historijsko ime); i Srijemska županija (tri posljednje s granicama od 1. I. 1848.).

Vidjeti u: Beuc, I., *Povijest institucija...*, str. 272.-274., i Smrekar, M., *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjiga prva, Zagreb, 1899., str. 21.

Teritorijalno ustrojstvo županija u krunovinama Hrvatskoj i Slavoniji više je puta u kratkom razdoblju bilo mijenjano odredbama vrhovne vlasti u Beču, što je razvidno iz navedenog objašnjenja. Međutim, istaknute podjele na županije nisu bile sve podjele županijskog teritorija u tom vremenu. Tako nalazimo da je naredbom Ministarstva unutarnjih djela, pravosuđa i financija od 3. lipnja 1854., *O političkom i sudbenom ustrojstvu kraljevina Hrvatske i Slavonije*, određeno da po toj organizaciji upravno područje *mjestodštva* (namjesništva) sa sjedištem u Zagrebu čini područje od 5 županija. Sjedišta županijskih vlasti bila su u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci, Požegi i Osijeku. Županije su se dalje dijelile na kotare.

Vidjeti u: Smrekar, M., *Priručnik za političku...*, Knjiga prva, str. 19.

Ostali dijelovi krunovina Hrvatske i Slavonije koji nisu obuhvaćeni županijskim upravnim ustrojem nalazili su se u Vojnoj krajini pod izravnom upravom bečkog dvora, tj. vojne komande, dok Dalmacija nije bila sjedinjena upravno-politički s Hrvatskom i Slavonijom.

⁸ Cepelić, M. – Pavić, M., Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski. god. 1850. – 1900. posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove pedesetgodišnjice biskupovanja, Zagreb, 1900. – 1904., str. 459.

Najznačajniji izbor od svih sedam velikih župana u svim županijama, svakako je bio izbor biskupa bosansko-đakovačkog i srijemskog Josipa Jurja Strossmayera za velikog župana Virovitičke županije. Kako kaže historičar Ferdo Šišić: „Virovitička županija dobije regeneratora umjetnosti i znanosti u Hrvata, đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera.“⁹

Izborom biskupa Strossmayera za velikog župana Virovitičke županije stvorilo se veliko oduševljenje diljem Slavonije. Najveće takvo oduševljenje naroda bilo je u Đakovu, sjedištu biskupije, i Osijeku, rodnom biskupovu gradu, središtu Virovitičke županije. Prilikom Strossmayerova dolaska iz Đakova u Osijek na konstituirajuću sjednicu Virovitičke županije pod vodstvom novog velikog župana, 31. siječnja 1861., mnoštvo iz redova svih staleža dočekalo je samog biskupa. U velebnoj županijskoj palači¹⁰ ispred plemstva pozdravio ga je Ljudevit pl. Salopek. Veliki župan, biskup Strossmayer, zahvalio je na sjajnom dočeku i na prijateljskim pozdravima, a zamolvši braću za povjerenje, pomoć i slogu u zajedničkom radu jer su ramena njegova sama slaba, a zdravlje loše, rekao je: „Prirodjenoj čudi mojoj više bi odgovaralo tiho i skromno za domovinu poslanje, a za slavom nigda nije lebdila duša moja. Ništa drugo na svietu, nego čista i ikrena ljubav prema domovini, i viernost prema premilostivom kralju i vladaru mome, skloni me, da u ovo ozbiljno doba slabahnom rukom svojom kormila se slavne županije ove prihvaćam. Ljubav, velim, prema domovini, kojoj svjetlost sunca, kojom oko naše gleda, kojoj svjetlost vjere, kojom duša naša diše, zahvaljujemo. Jest, gospodo, sve što posjedujemo, sve što jesmo, sve što ćemo biti, sve je to, poslije Boga, dar domovine, kojoj za uzdarje plemeniti dusi rado sve sile svoje posvećuju; pače i život svoj, ako je od potrebe, žrtvuju.“¹¹

Veliki je župan održao tom prigodom dulji govor, ali je važan još jedan isječak u kojem je mnogo rečeno pa ga donosimo i u ovom radu. Strossmayer, između ostalog, kaže: „Prijatelj sam ja ustavne slobode, jer sam uvjeren, da se

Neki izvori tvrde da je Ivan Mažuranić imenovan predsjednikom Dvorskog dikasterija za Hrvatsku i Slavoniju 19. prosinca 1860.

Vidjeti u: Brooks Tomljanovich, W., Biskup Josip Juraj Strossmayer..., str. 91.

Drugi izvori ističu da su novi veliki župani u sedam hrvatsko-slavonskih županija imenovani 17. siječnja 1861., po kralju Franji Josipu I.

Vidjeti u: Šišić, F., Županija virovitička, Osijek, 1896., str. 109.

⁹ Isto, str. 109.

¹⁰ Čokolić, A., Klasicistička županijska palača u Osijeku, HAZU, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad, broj 18, Zagreb – Osijek, 2002., str. 93. – 118.

Županijska palača u Osijeku, *Domus Curialis Comitatus*, građena je u čistom klasicizmu i jedinstven je primjer tog stila u profanoj arhitekturi cijele Hrvatske. Građena je 1834. – 1846. g. Projektirao ju je József Hild, jedan od najvećih mađarskih arhitekata uopće.

¹¹ Cepelić M. – Pavić M., Josip Juraj Strossmayer..., str. 460.

samo na tom temelju sretnija budućnost miloga doma i roda moga osnovati i razviti dade.¹²

Nakon govora velikog župana redali su se drugi govornici jer se zapravo vijećalo na kojem će se temelju cijela županija urediti. Tako su, između drugih, kao govornici i sudionici u raspravi zabilježeni Ladislav pl. Delimanić, Mirko Hrvat, Ljudevit pl. Salopek, barun Prandau, odvjetnik Mohl, dr. Atanasijević, ravnatelj gimnazije Golub, profesor Janko Jurković i dr.¹³ Na kraju je prihvaćena osnova izrađena prema banskoj konferenciji uz proširenje nekih paragrafa, ali tako da pravo glasa imaju, ako u trojednoj kraljevini prebivaju, svi takozvani *honoraciori*, među kojima su: svećenici svih vjera, profesori gimnazije, bogoslovija i filozofije u županijskom opsegu, odvjetnici, liječnici, ranarnici, zemljomjernici, ljekarnici, sva vlastela i njihovi punoljetni sinovi, braća i stričevići i, svakako, magnati, koji još k tome i virilni glas u Saboru imaju.¹⁴

Tom su prigodom za kotare¹⁵ izdani naputci kako će se županijski zastupnici po općinama popisivati i birati, kao što je donesena i odredba o oglasu te će se instalacija velikog župana obaviti na dan 11. veljače 1861., a restauracija 12. veljače 1861. prije podne.¹⁶

Tom sjednicom, koja se zaista i može držati konstituirajućom za Virovitičku županiju, utrt je put za daljnje djelovanje županijske skupštine, a osobito za sjednice koje će se održati pod predsjedanjem velikog župana 11. i 12. veljače 1861. i 11. ožujka 1861., sa svojim usvojenim zaključcima.

¹² Isto, str. 460.

¹³ Isto, str. 461.

¹⁴ Isto, str. 461.

¹⁵ Županije su se dijelile na okružja (*processus*), a okružja na kotare. Osječka se županija dijelila na 6 vanjskih i 1 gradski kotar, sve do 16. siječnja 1861. Ti su kotari bili: Osječki, Valpovački, Donjomiholjački, Našički, Đakovački, Vukovarski i grad Osijek. Ta podjela datira iz vremena kada se Županija Virovitička zvala Osječka županija. Vraćanjem ustava na snagu u Hrvatskoj i Slavoniji, 16. siječnja 1861., uspostavljeno je sedam županija, o čemu je ranije bilo opširnije govora. Tada su se granice kotara vratile na one od 1. siječnja 1848. Tada je Virovitička županija (vraćeno joj je ranije ime) izgubila Kotar vukovarski jer je ponovno oformljena Srijemska županija, ali joj je vraćen Kotar virovitički, koji je oduzet Požeškoj županiji, a po ranijoj organizaciji bio je unutar Požeške županije.

Vidjeti u: Smrekar, M., Priručnik za političku..., Knjiga prva, str. 14. – 21.

¹⁶ Cepelić, M. – Pavić, M., Josip Juraj Strossmayer..., str. 461.

3.1. Sjednica Virovitičke županije 11. i 12. veljače 1861. godine

Već 10. veljače, a kako izvješća kažu, bila je nedjelja, zaputio se veliki župan sa svečanom pratnjom prema Osijeku gradu da bi 11. veljače prisustvovao i predsjedavao zakazanom skupštinom Virovitičke županije.

Biskup Strossmayer cijelim je putem od Đakova, preko Širokog Polja, Vuke i Čepina do vrata Osijeka nailazio na oduševljen narod koji mu je radosno klicao. Pred Osijekom su ga dočekali građani Osijeka na čelu s gradskim načelnikom Vjekoslavom Šmitom. O županovu boravku u Osijeku uoči zasjedanja skupštine idućeg dana opširno pišu Cepelić – Pavić u svojoj monografiji i zagrebački „POZOR.“.¹⁷

Na dan 11. veljače 1861. u 9 sati prije podne počela je sjednica skupštine Virovitičke županije. Skupštinsku sjednicu otvorio je Ljudevit pl. Szalopek svečanim govorom, a i zamolio u tu svrhu određenu deputaciju kako bi doveo velikog župana da zauzme svoje zakonito predsjedničko mjesto. Nakon što je veliki župan stupio u dvoranu i zauzeo svoje mjesto, počeo je postupak – ceremonija instalacije novog velikog župana. Prvo je pročitan „previšnji dekret“ kojim njevogo apostolsko veličanstvo kralj Franjo Josip I. imenuje biskupa Josipa Jurja Strossmayera županom Županije virovitičke, nakon čega su župana, prema starom običaju, na stolici tri puta uz burno klicanje naroda u zrak podignuli.

Nakon svečane instalacije biskupa za župana, sjednica županije nastavila se govorom koji je župan izrekao, a kako kažu očevdici u analima drevne Županije virovitičke, osnovane u XIII. stoljeću, a obnovljene i nanovo uspostavljene 1745. u vrijeme vladavine Marije Terezije, teško da je naći takvog.¹⁸

Iz tog Strossmayerova govora koji je održao na sjednici pred skupštinom Virovitičke županije dana 11. veljače 1861., kada je ustavni poredak poslije zloglasnog Bachovog apsolutizma napokon vraćen u kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, vidljiv je njegov cjelokupan politički program i načela kojih se kao političar, a i veliki rodoljub, držao cijeloga svog života i pod prijetnjom progona i sukoba sa samom krunom, tj. kućom Habsburg, zbog principijelnosti svojih uvjerenja.¹⁹

¹⁷ Isto, str. 462.

Novine „POZOR.“, Zagreb, utorak, 19. veljače 1861., God. II., broj 41, str. 1.

¹⁸ Isto, str. 462. – 466.

Novine „POZOR.“, Zagreb, utorak, 19. veljače 1861., God. II., broj 41, str. 1. – 2.

¹⁹ Poznat je Strossmayerov pasivni otpor prema Nagodbi 1867. i u svezi s tim pitanjem njegov sukob s kraljem i carem Franjom Josipom I., koji je Strossmayera prisilio da ode u inozemstvo kako ne bi išao na Sabor i krunidbu u Budim 8. VI. 1867. g.

Nadahnut Strossmayerov govor, lirski intoniran, prikaz je njegovih ideja i političkih preokupacija koje je uspio preciznije artikulirati u nekim svojim kasnijim obraćanjima svome narodu. Ipak, važno je napomenuti da je govor koncipiran tako da se kroz njega u cjelini provlači nit hrvatskog pitanja, a s tim pitanjem i uopće pitanja Slavena u austrijskoj carevini.

Poslije govora, upravo ustoličen, novi je veliki župan položio prisegu pred biskupom Josipom Maticem i pred samom skupštinom, nakon čega ga je ispred cijele županije govorom pozdravio odvjetnik dr. Ante Stojanović.²⁰

Dana 12. veljače 1861. pristupilo se restauriranju županije kroz izbor ljudi u županijska tijela kao što su podžupani, veliki bilježnik, veliki suci, kotarski suci, ali i izboru cijelog činovništva županije. Time bi se moglo smatrati da je županijska uprava konstituirana.

Od svih događanja koji su se zbili 11. i 12. veljače 1861. u Osijeku na skupštini Virovitičke županije, najvažniji su zaključci koji su doneseni. Oni se mogu prikazati u 7 točaka, a k tome je važno da su se jednoglasno donijeli:

- I. Predsjedavajući – župan – predložio je, a skupština prihvatila, da se brzojavi Ivanu Mažuraniću u Beč potpora zbog njegova držanja u ministarskom vijeću oko pitanja Međimurja, kao i da svoju ostavku povuče. Na taj je brzojav Mažuranić još istoga dana zahvalio skupštini na podršci.²¹
- II. Da se izda zahvalnica kralju što je: „Premilostivo dozvolio, a time ovoj županiji iskazao osobitu milost i blagonaklonost izabrati biskupa Strossmayera za velikog župana Virovitičke županije“.²²
- III. Da se ban zamoli da nikako ne popusti glede Međimurja i da se taj dio odstupa od trojedne kraljevine prije nego što o tome odluči Sabor. Istodobno je skupština uputila i dopis Varaždinskoj županiji kojim izražava veliku zabrinutost jer je 28. siječnja 1861. skupština Varaždinske županije donijela zaključak da po historijskom pravu Međimurje trojednoj kraljevini ne pripada već da pripada Kraljevini Ugarskoj. Dalje u

---

Poznata je i tzv. Bjelovarska afera iz rujna 1888., kada je Strossmayer otvoreno rekao samom kralju i caru Franji Josipu I. da u pogledu njegove osobe ne govori istinu i da se to nije tako dogodilo kako kaže njegovo veličanstvo.

Vidjeti u: Čokolić, A., Strossmayerov kijeovski telegram i posljedice koje je prouzročio, Revija, 29. godište, Osijek, 1989. g., br. 4., str. 308. – 313.

²⁰ Cepelić, M. – Pavić, M., Josip Juraj Strossmayer..., str. 466. – 467.

²¹ Isto, str. 467.

Novine „POZOR“, Zagreb, utorak, 19. veljače 1861., god. II., broj 41, str. 2.

²² Isto, str. 467.

Novine „POZOR“, str. 2.

dopisu skupština Virovitičke županije podučava Varaždinsku županiju kako je to oduvijek bio dio naše domovine, a da je Međimurje na neustavan način prije 200 godina Hrvatskoj otkinuto i da je pravda ipak zadovoljena 1848. g., kada je ponovno vraćeno pod okrilje Hrvatske, što sada Varaždinska županija želi poništiti. Bez obzira na to što uvažavaju njihovo autonomno pravo u unutrašnjoj upravi, ipak u Osijeku drže da je odluka Varaždinske županije u pitanju Međimurja nezakonita i neustavna i da je takva stvar jedino u ingerenciji Sabora.²³

IV. Da se kralju da predstavka kojom se traži obnova i cjelovitost krune, na koju naš narod ima pravo i po povijesti i po državnopravnim ugovorima. Stoga se traži cjelovitost trojedne kraljevine u koju, osim Hrvatske i Slavonije, pripadaju kao neraskidive pokrajine Dalmacija i Istra s kvarnerskim otocima i donji dio Štajerske (Metlički i Novomjestki kotar), koja se nekad nazivala „*Marca Slavonica*“, jer je obveza svakog vladara, još od Arpadovića iz god. 1102. pa sve do dinastije Habsburg – Lotringen, bila da će cjelokupnost trojedne kraljevine braniti i čuvati.²⁴

V. Proglas upućen na braću Dalmatince kojim se bodri taj dio trojedne kraljevine i ističe prirodna povezanost s Hrvatskom i Slavonijom, kao i to da Dalmatinci sami postanu gospodari u Dalmaciji i združe se što prije s Hrvatskom i Slavonijom kako bi i oni uživali blagodati ustavne slobode koja je nastupila ovdje.²⁵

VI. Da se u županijskim sudovima, umjesto stranih, postave domaći ljudi.²⁶

VII. Da se umoli kralj kako bi što skorije sazvaio Sabor.²⁷

U tekstu koji je objavljen kao poseban tiskani letak 1861., 157. glavna skupština Virovitičke županije sa svog je zasjedanja od 11. veljače 1861. uputila Franji Josipu I., caru i kralju, molbu koja se nakon duljeg teksta može iskazati kroz dva zaključka:

„1. Da se kruni Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinskoj povrate što prije Dalmacija, sa quarnerskim otocima, Istria do potoka Raše, kotar Metlički i Novomietski i strana stare Županije Zagorske tako zvana Marca Slavonica.

²³ Isto, str. 467. – 468.

Novine „POZOR“, str. 2.

²⁴ Isto, str. 468. – 469.

²⁵ Isto, str. 469. – 470.

Novine „POZOR“, str. 2.

²⁶ Novine „POZOR“, str. 2.

²⁷ Novine „POZOR“, str. 2.

2. Da se Hrvatsko – Slavonska vojnička krajina pridruži ustavnom tielu trojedan kraljevine, i da se kao označene pokrajine, tako i vojnička krajina na predstojeći Hrvatsko – Slavonsko – Dalmatinski sabor pozove.⁴²⁸

Zaključci skupštine Virovitičke županije od 12. velječe 1861. pod predsjedanjem velikog župana Josipa Jurja Strossmayera predstavljaju jedan od vrhunaca političke misli i nacionalne svijesti u Hrvatskoj nakon sredine XIX. stoljeća.²⁹ Ipak, mora se reći da su i neke druge županije donijele zaključke o ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom. Tako je Križevačka županija u svojim zaključcima od 30. siječnja 1861., između ostalih, zahtijevala: „Da Dalmaciju na temelju državnog prava faktično k – Hrvatskoj i Slavoniji pridruži.“³⁰ Zagrebačka je županija svojom molbom kralju od 14. veljače 1861., također slično Virovitičkoj županiji, zahtijevala ujedinjenje Dalmacije, kvarnerskih otoka, istočnih kotara Istre te Metličkog i Novomestkog kotara s Hrvatskom i Slavonijom.³¹ Ovdje je važno primijetiti da su neki drugi dijelovi Hrvatske bili očito manje svjesni nacionalnog bića i tuđinskog posezanja za hrvatskim teritorijem. Nije tema ovog rada skupština Varaždinske županije od 28. siječnja 1861. g., koja je izglasala da se Međimurje odcijepi od Hrvatske i pripoji Ugarskoj, što zahtijeva znanstveno istraživanje rada te skupštine i njezinog sastava, ali je evidentna razlika u stavu prema Ugarskoj te Strossmayerove skupštine u odnosu na varaždinsku. Također je i prijedlog višim instancijama da se Dalmacija i Istra s kvarnerskim otocima pripoje Hrvatskoj i Slavoniji dalekosežna uputa koja je artikulirana tek mnogo kasnije. Ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom, što je u novouspostavljenom ustavnom poretku postala ideja vodilja nekim županijama na čelu s Virovitičkom, predstavljeno je kao politič-

²⁸ Markus, T., Predstavke županija i gradova Banske Hrvatske 1861. – 1867., Izabrani dokumenti, Zagreb, 2002., str. 115.

U citatu je vidljiva razlika u teritoriju koji je skupština Virovitičke županije tražila da se ujedini s hrvatskim zemljama Hrvatske i Slavonije u odnosu na onaj teritorij koji je zahtijevan prema suvremenim novinskim izvorima. Naime, nije se tražilo pripojenje cjelokupne Istre nego samo njezin jedan dio, tj. istočni dio Istre do rijeke Raše.

Očito je u novinskom izvještaju bilo lakše napisati Istra nego Istra do potoka Raše ili istočni dio Istre do potoka ili rijeke Raše. Zbog toga je ukazano na službenu molbu Virovitičke županije odaslanu u Beč vladaru u kojoj je navedeno o tom pitanju kako je gore objašnjeno.

²⁹ Očito je Virovitička županija bila „na liniji“ banskih konferencija, kada je prije drugih županija Hrvatske i Slavonije zauzela takav stav.

Banske konferencije od 10. i 19. prosinca 1860. u svojim proglasima – aktima – jasno predodređuju skoro ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.

Vidjeti u: Markus, T., Predstavke županija..., str. 89. – 92.

³⁰ Markus, T., Predstavke županija..., str. 109.

³¹ Isto, str. 120.

ki program biskupa Strossmayera još ranije u Beču na zasjedanju Pojačanog carevinskog vijeća koje je zasjedalo od proljeća do jeseni 1860., gdje se biskup Strossmayer posebno istaknuo svojim govorima u kojima je tražio za Hrvatsku široku autonomiju i teritorijalnu cjelovitost te se posebno zalagao za priključenje Dalmacije.³² Izrečeni zaključci skupštine Virovitičke županije, ako izuzmemo one protokolarne, zaista imaju veće značenje i politički stav koji svakako prelazi granice ove županije te bi mogao biti sveopći zahtjev hrvatskog naroda kući Habsburg, aktualan sve do sloma Monarhije 1918. g.

3.2. Sjednica Virovitičke županije 11. i 12. ožujka 1861. godine

Skupština Virovitičke županije ponovno se sastala na sjednici koja se održala 11. i 12. ožujka 1861. Pored redovitih upravnih i sudbenih stvari o kojima se raspravljalo, skupština je izrazila žaljenje nad tim što je Franjo Josip I. u svom pismu od 21. veljače 1861., upućenom hrvatsko-slavonskom banu, naveo kako se prihvaća osnova banske konferencije o Saboru, ali da se zastupnici Dalmacije i Vojne krajine isključuju iz rada budućeg Sabora. Zbog toga se odlučilo da se zamoli Državni dikasterij da posebnom predstavkom kod kralja ishodi promjenu stava o pravu Dalmacije i Vojne krajine da sa svojim predstavnicima sudjeluje u sazivu Sabora.

Istodobno je odlučeno i to da se zahtijeva od kralja da dođe u Zagreb kako bi otvorio zasjedanje Sabora, da se u Zagrebu okruni kao kralj trojedne kraljevine i da izda krunidbenu povelju.

Zatraženo je da ugarski Sabor prizna neovisnost i suverenost trojedne kraljevine i ravnopravnost krune kralja Zvonimira s krunom sv. Stjepana i cjelokupnost hrvatske krune. Kao poseban zaključak, zatražena je ravnopravnost za sve narode koji žive u Ugarskoj (Srbe, Slovake, Rumunje i Rusine) s mađarskim narodom.³³

Iste takve zaključke donijela je i skupština Zagrebačke županije na svom posljednjem zasjedanju.³⁴

I ti zaključci, kao i oni od prošloga mjeseca, također prikazuju napredne ideje koje je skupština Virovitičke županije iskazala i uputila na višu instanciju vlasti. Očito je da se takvi zaključci vrlo vjerojatno ne bi dogodili da veliki

³² Isto, str. 21. – 22.

³³ Cepelić, M. – Pavić, M., Josip Juraj Strossmayer..., str. 470.

Novine „POZOR“, Zagreb, utorak, 12. ožujka 1861., god. II., broj 59., str. 1.

³⁴ Isto, str. 470.

Novine „POZOR“, str. 1.

župan u ovoj županiji nije bio Strossmayer. Samo je on kao ličnost imao tu kohezijsku snagu, kako u narodu tako i među inteligencijom i političarima, svoj naum i dio političkog programa nametnuti i predstaviti kao većinski stav, odnosno stav cijele jedne županijske skupštine.

4.1. Zaključak

Ovim radom nastojali smo prikazati zaključke skupštinskih sjednica Virovitičke županije kako ih navode izvori. Nedvojbeno je da je većina tih zaključaka ispred svog vremena i da je njihovo autorstvo proizišlo od strane velikog župana. U tradicionalno promadžarskoj županiji Strossmayer je uspio pridobiti skupštinu za svoj dnevni red i zaključke koji su iz njega proizašli.³⁵ Iz zaključaka je vidljivo da su te ideje bile znatno naprednije i od više „hrvatskijih“ krajeva zemlje, gdje je utjecaj susjedne, moćne Ugarske bio znatno manji. Na žalost, previše smione ideje velikog župana, koje je očito državni vrh u Beču okarakterizirao i opasnima, nisu mogle ostati neometane jer je i sam biskup već stekao karakter lučonoše, a takvo nešto Habsburgovcima je bilo najmanje potrebno na ovim prostorima. Zbog toga je taj novoizgrađeni čvrsti bastion ustavnosti i hrvatskog državnog prava, ujedno i otpora protuhrvatskoj državnoj politici u skupštini Virovitičke županije, morao biti neutraliziran jer je uzmutio vode za koje je Beč mislio da su mirne i bistre. Dinastija se opet poslužila svojom moći i, kao najbrža solucija, obezglavljena je skupština nakon samo godine rada. Nepokorna i suviše napredna skupština Županije virovitičke ostala je bez svog velikog župana i predsjednika, kako stoji u izvorima, na njegov vlastiti zahtjev, da bi se ubrzo nakon toga ponovno uveo centralizam u Hrvatsku i Slavoniju. Strossmayer će se poslije službe velikog župana dokazati još mnogo puta, ne samo zato što je imao geslo nego zato što je i živio po geslu „sve za vjeru i za domovinu“.

ZAKLJUČCI SKUPŠTINE VIROVITIČKE ŽUPANIJE OD 12. VELJAČE I 11. OŽUJKA 1861. GODINE (IZLAGANJE RADA)

Na kraju, ipak, u drugoj polovini 1860., Bachov je apsolutizam u Hrvatskoj i Slavoniji doživio slom.

Izborom i dolaskom u Zagreb novog bana Josipa Šokčevića i uvođenjem hrvatskog jezika u državne urede u Hrvatskoj i Slavoniji, ponovno je uspostavljen parlamentarizam i ustavni poredak u trojednoj kraljevini.

³⁵ Brooks Tomljanovich, W. Biskup J. J. Strossmayer..., str. 93.

U svjetlu tih zbivanja, 1860./1861., Hrvatska i Slavonija, bez Dalmacije, Vojne krajine, Istre i otoka, bile su podijeljene, ovaj puta na sedam županija, i to:

- Zagrebačku, sa sjedištem u gradu Zagrebu;
- Varaždinsku, sa sjedištem u gradu Varaždinu;
- Križevačku, sa sjedištem u gradu Križevcima;
- Riječku, sa sjedištem u gradu Rijeci;
- Požešku, sa sjedištem u gradu Požegi;
- Virovitičku, sa sjedištem u gradu Osijeku;
- Srijemsku, sa sjedištem u gradu Vukovaru.

Kako je Ivan Mažuranić imenovan predsjednikom Dvorskog dikasterija 29. prosinca 1860., slijedila je odluka o imenovanjima velikih župana za svih sedam županija. Dana 5. siječnja 1861. velikim županima određeni su Ivan pl. Kukuljević za Zagrebačku županiju; Ivan Nepomuk grof Erdödy za Varaždinsku županiju; Ljudevit pl. Vukotinović za Križevačku županiju; Bartol vitez Smaić za Riječku županiju; grof Julije Janković za Požešku županiju; biskup Josip Juraj Strossmayer za Virovitičku županiju i grof Petar Pejačević za Srijemsku županiju.

Izbor je naišao na odobravanje naroda i inteligencije, a najviše je ushićenja izazvao izbor biskupa Strossmayera za velikog župana u Županiji virovitičkoj i Ivana pl. Kukuljevića za velikog župana u Županiji zagrebačkoj.

Skupština Virovitičke županije počela je sa svojim radom – redovitim zasjedanjem pod predsjedanjem velikog župana, biskupa Strossmayera – 11. i 12. veljače 1861. Tom je prigodom prvo izvršena instalacija biskupa na mjesto velikog župana, a on je potom dao svečanu prisegu.

Na kraju zasjedanja doneseni su jednoglasno sljedeći zaključci:

- I. Predsjedavajući – župan – predložio je, a skupština prihvatila, da se brzojavi Ivanu Mažuraniću u Beč potpora zbog njegova držanja u ministarskom vijeću oko pitanja Međimurja, kao i da svoju ostavku povuče. Na taj je brzojav Mažuranić još istoga dana zahvalio skupštini na podršci.
- II. Da se izda zahvalnica kralju što je premilostivo dopustio, a time ovoj županiji iskazao osobitu milost i blagonaklonost, izabrali biskupa Strossmayera za velikog župana Virovitičke županije.
- III. Da se ban zamoli da nikako ne popusti glede Međimurja i da se taj dio odstupi od trojedne kraljevine prije nego što o tome odluči Sabor. Istodobno je skupština uputila i dopis Varaždinskoj županiji kojim izra-

žava veliku zabrinutost jer je 28. siječnja 1861. skupština Varaždinske županije donijela zaključak da po historijskom pravu Međimurje trojednoj kraljevini ne pripada već da pripada Kraljevini Ugarskoj. Dalje u dopisu skupština Virovitičke županije podučava Varaždinsku županiju kako je to oduvijek bio dio naše domovine, a da je Međimurje na neustavan način prije 200 godina Hrvatskoj otkinuto i da je pravda ipak zadovoljena 1848. g., kada je ponovno vraćeno pod okrilje Hrvatske, što sada Varaždinska županija želi poništiti. Bez obzira na to što uvažavaju njihovo autonomno pravo u unutrašnjoj upravi, ipak u Osijeku drže da je odluka Varaždinske županije u pitanju Međimurja nezakonita i neustavna i da je takva stvar jedino u ingerenciji Sabora.

- IV. Da se kralju da predstavka kojom se traži obnova i cjelovitost krune, na koju naš narod ima pravo i po povijesti i po državnopravnim ugovorima. Stoga se traži cjelovitost trojedne kraljevine kojoj, osim Hrvatske i Slavonije, pripadaju kao neraskidive pokrajine Dalmacija i Istra s kvarnerskim otocima i donji dio Štajerske (Metlički i Novomjestki kotar), koja se nekad nazivala „*Marca Slavonica*“, jer je obveza svakog vladara, još od Arpadovića iz god. 1102. pa sve do dinastije Habsburg – Lotringen, bila da će cjelokupnost trojedne kraljevine braniti i čuvati.
- V. Proglas upućen na braću Dalmatince kojim se bodri taj dio trojedne kraljevine i ističe prirodna povezanost s Hrvatskom i Slavonijom, kao i to da Dalmatinci sami postanu gospodari u Dalmaciji i združe se što prije s Hrvatskom i Slavonijom kako bi i oni uživali blagodati ustavne slobode koja je nastupila ovdje.

Skupština Virovitičke županije ponovno je sazvana na sjednicu 11. i 12. ožujka 1861.

Nakon vijećanja i glasovanja, skupština je 12. ožujka donijela svoje zaključke:

- Da se zatraži od kralja da dopusti i predstavnicima Dalmacije i Vojne krajevine sudjelovanje u Hrvatskom saboru.
- Istodobno je odlučeno da se zahtijeva od kralja da dođe u Zagreb kako bi otvorio zasjedanje Sabora, da se u Zagrebu okruni kao kralj trojedne kraljevine i da izda krunidbenu povelju.
- Zatraženo je da ugarski sabor prizna neovisnost i suverenost trojedne kraljevine, kao i ravnopravnost krune kralja Zvonimira s krunom sv. Stjepana i cjelokupnost hrvatske krune. Kao poseban zaključak, zatražena je rav-

nopravnost za sve narode koji žive u Ugarskoj (Srbe, Slovake, Rumunje i Rusine) s mađarskim narodom.

Povijest je pokazala da su ti zaključci i visoka politička svijest županijske skupštine, pod vodstvom velikog župana Strossmayera u godini 1861., bili vizionarski i da će se velikim dijelom ispuniti tek mogo kasnije.

DECISIONS OF THE VIROVITICA COUNTY ASSEMBLY FROM 12 FEBRUARY AND 11 MARCH 1861

Summary

In their paper the authors first give a survey of political-historical events in the Austrian empire at the turn of the 19th century until 1861 making emphasis on events in the European context.

The bishop of Bosnia and Đakovo-Srijem, Josip Juraj Strossmayer was appointed the great district prefect of the Virovitica county on 5 January 1861. The appointment for the great district prefect of the Virovitica county was completed in Osijek on 11 February 1861. The authors deal in their paper with decisions from a session of the county assembly held on 12 February 1861 and when, apart from electing the assembly's clerkdom, there were discussions on unity and integrity of the Triune Kingdom of Croatia, Slavonia and Dalmatia as well as on the restoration of "old constitution". Concerning a "transferring" of Međimurje as an integral part of the Varaždin county into the Hungarian Zalad county, the Virovitica county demanded from a Vice-Roy to declare the decision illegal and unconstitutional in order to prevent a secession until assembly's solution. One of the decisions was that Dalmatia and Istra with Kvarner islands and a part of Lower Styria from the Zagorje county should be returned to the Triune Kingdom where they belong and as was expressed by the petition officially submitted to the king himself.

On 11 March 1861 after a session of the Virovitica county assembly, decisions were repeatedly introduced the most important one being that there was a discontent at the assembly over not summoning the Croatian Military Border and Dalmatia at the Croatian Diet and in relation to that, the petition should be submitted to the king.

At the same time the motion was presented that the king should open the Croatian Diet session as well as he should be crowned in Zagreb as the king of the Triune Kingdom. The Hungarian Diet was requested to acknowledge independence and sovereignty of the Triune Kingdom and equality of the Zvonimir and St. Stephen crown.

In the end the comments of political proposals (decisions) are mentioned together with the visionary aspirations of the Virovitica county assembly under the leadership of the great district prefect, the bishop Strossmayer in his one-year guidance of the Virovitica county.

Key words: Josip Juraj Strossmayer, the great district prefect, the county of Virovitica, the Virovitica county assembly, assembly decisions